

TOTEM

Tidsskrift ved Religionsvidenskab,
Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet
Nummer 36, efterår 2015
© TOTEM og forfatterne, 2015

Religionssociologi

Sekularisering og religionens rolle i det offentlige rum

Af stud. cand. mag.
Cecilie Stamhus

Indhold

1. Indledning	3
2.1 Sekularismetypologi	4
2.2 Rubows tre dominerende modeller	6
3. Analyse af Anders Fogh Rasmussens kronik.....	7
3.1 Adskillelse af religion og stat	7
3.2 En selvmodsigende Anders Fogh Rasmussen?	9
4. Konklusion	10
5. Litteraturliste.....	11

1. Indledning

Vi lever i dag i et samfund, der ser anderledes ud, end hvad man i 1960'erne havde troet. Her forventede man, at sekularisering ville følge en konsekvent historisk udvikling, og at religion derved ville blive så privatiseret, at den helt ville forsvinde fra den offentlige sfære og kun udfolde sig i privatsfæren (Furseth & Repstad 2007, 165). Dog viste udviklingen sig at blive en anden, og man må i dag tage sekulariseringstesterne op til revision, da mange undersøgelser tyder på religionens genkomst (Christensen & Jensen 2012, 36). Dette kan danne baggrund for konflikter vedrørende religionens rolle i det offentlige rum og spørgsmålet om, hvordan forholdet mellem kirke og stat bør være, må nu afgøres ved aktive valg og ændringer. Denne opgave vil belyse dette emne ud fra en dansk sammenhæng med udgangspunkt i Anders Fogh Rasmussens¹ kronik "Hold religionen indendørs" fra 2006 og dermed besvare spørgsmål 1, der lyder: "Redegør for relevante dele af pensum og analyser med udgangspunkt i redegørelsen Anders Fogh Rasmussens kronik som den fremstår i bilag 1".

Jeg vil først redegøre for hhv. Henrik Reintoft Christensen og Sidsel Vive Jensens sekularismetypologier, som de beskrives i artiklen "Luthersk sekularisme: ateismens hellige alliancepartner" og dernæst redegøre for Cecilie Rubows tre dominerende modeller, som de fremgår i artiklen "Religion og Integration – tre danske modeller og forestillingen om det hellige Danmark". Begge redegørelser vil danne udgangspunkt for den senere analyse af AFRs kronik ved at belyse forskellige sammenhænge mellem kirke og stat i det moderne danske samfund. Afslutningsvis vil der indgå en perspektivering til Jürgen Habermas' kommunikationsform i et deliberativt demokrati, som det udlægges i artiklen "Religion in the Public Sphere". Dog skal der tages det forbehold i gennemgangen og brugen af disse teorier, at de alle er opstillinger af idealtyper, hvilket betyder, at de ikke entydigt stemmer overens med virkeligheden men kan bruges til at undersøge denne. Dette betyder også, at virkeligheden ofte vil afspejle en kombination på tværs af de forskellige såvel typologier som modeller (Christensen & Jensen 2012, 38).

¹ Jeg vil følgende henviser til Anders Fogh Rasmussen med AFR.

2. Teoretisk baggrund

2.1 Sekularismetypologi

Sekularisering betegner processen, hvorigennem religions rolle i samfundet mindskes. Her skelnes der mellem stærke – og halvstærke sekulariseringsteorier. Mens de stærke bygger på, at religion vil forsvinde fuldstændig, mener de halvstærke, at religion vil blive privatiseret (Furseth & Repstad 2007,137). Sekularismen er den overordnede ideologi for sekulariseringsprocessen og har et særligt fokus på baggrunden for den måde, hvorpå vi betragter forholdet mellem religion og samfund (Christensen & Jensen 2012, 38).

I artiklen ”Luthersk sekularisme: ateismens hellige alliancepartner” opstiller Christensen og Jensen på baggrund af Elizabeth Shakman Hurd’s artikel ”The Political Authority of Secularism in International Relations” en videreudviklet sekularismetypologi, der har til formål at beskrive forholdet mellem religion og politik i Danmark. De fire forskellige idealtypiske forhold, der beskrives i artiklen, er jødisk-kristen sekularisme, laïcisme, luthersk sekularisme og almengyldig konsensus (ibid.). Dog skal det nævnes, at ikke alle fire forhold vil blive inddraget i den senere analyse, men for at forstå deres forskelle finder jeg det nødvendigt at forstå baggrunden bag dem alle.

Den jødisk-kristne sekularisme anerkender både religion og politik i det offentlige rum, så længe det religiøse, der kommer til udtryk, er kristent (ibid., 39). Anerkendelsen af både det politiske og det religiøse kan måske have sit afhentningssted fra, som Hurd skriver: ”to early modern Europe, where until 15th or 16th century church and state in Europe were essentially unified, ”each representing a different aspect of the same divine authority” (Gedicks, 1991: 116)” (Hurd 2004, 247). Altså har denne form for sekularisme taget sit udgangspunkt i ideen om politik og religion som to forenede magtinstanser, men da forholdet mellem kirke og stat er anderledes nu, kommer den jødisk-kristne realisme til udtryk ved kun at acceptere forskellige kristne grupper (Christensen & Jensen 2012, 39). I en form for modsætning hertil står den franske model, *laïcisme*. Her er idealet en total adskillelse af religion og stat, og den ”arbejder derfor for at gøre religionen til en privatsag eller, i sine mest militante udgaver, helt at afvikle religion” (ibid., 39). Her ses statens rolle som værende beskyttende mod religionen; religionen gøres til en fare for samfundets stabilitet, den forstås som fornuftens modsætning

og som krænkende for det enkelte individs privilegium til at tænke frit (Hurd 2004, 242). En kritik af denne sekularisme lyder dog på, at det kan krænke nedskrevne individuelle rettigheder, hvis man vil indskrænke religion fuldkomment til den private sfære. En ulempe ved begge af de ovenstående sekularismer er, at de er tænkt ind i vestlige, kristne samfund, og i et pluralistisk land som eksempelvis Danmark vil de hurtigt udelukke en række samfundsgrupper og derved blive modarbejdet på nationalt- såvel som globalt plan (Christensen & Jensen 2012, 39-40).

I videretænkningen af Hurds sekularismetypologier har Christensen og Jensen udviklet yderligere to til bedre at kunne uddybe den danske situation; luthersk sekularisme og almengyldig konsensus. Ved *luthersk sekularisme* ønskes det, at religion i det private skal være noget transcendent men i det offentlige immanent, og at det i det offentlige er politik, der har fokus: ”Her bruges det religiøse argument til offentligt at gøre religion til en privatsag” (ibid., 40). Dog anerkendes religion her som en betydelig historisk og kulturel arv for det danske samfund men i en ikke-religiøs kontekst, og religion gøres derved ufarlig. Også i denne sekularismeform ligger ulempen ved udgangspunktet i Danmark som et kristent land, da man her bruger kristne argumenter til privatisering af alle samfundets forskellige religiøse grupper (ibid.). Den fjerde og sidste form for sekularisme, der omtales i artiklen, er *den almengyldige konsensus*. Her er idealet et samfund bygget op på at tilgodese menneskets forskellige rettigheder, hvor forudsætningen for de enkelte rettigheder er underordnet og derved kan være på kryds og tværs af forskellige religioner; altså vil religion altid være accepteret i den offentlige sfære (ibid., 41). Denne forklares bedst som ”en nærmest utopisk forestilling om fredelig sameksistens i kulturel mangfoldighed” (ibid.), da den ikke kun muliggør politik og religions samspil i det offentlige rum men også et samspil mellem alle de enkelte religiøse minoritetsgrupper, der måtte gøre sig gældende. Den almengyldige konsensus kan sammenlignes med det deliberative demokrati Jürgen Habermas beskriver i artiklen ”Religion in the Public Sphere”. Altså som balancen mellem frygten for religion i det offentlige rum grundet tidligere religionskrige og det faktum, at de europæiske landes forfatninger garanterer religionsfrihed. Målet er her individets frihed ved brug af ligeværdig, neutral kommunikation på tværs af alle samfundsgrupper i det offentlige rum, der skal føre til en forståelse af ens modparters synspunkter og holdninger (Habermas 2006, 4-5). Jeg vil i denne re-

degørende del ikke komme nærmere ind på Habermas, da det blot er denne overordnede idé om kommunikation, der vil blive brugt i analysedelen.

2.2 Rubows tre dominerende modeller

Cecilie Rubow fremstiller i sin artikel "Religion og Integration – tre danske modeller og forestillingen om det hellige Danmark" tre dominerende modeller, der konkurrerer med hinanden om at beskrive forholdet mellem kirke, religion og samfund i Danmark. Den første er *den traditionelle model*. Her opfattes kristendommen i alle henseender som fundamentet for samfundets udvikling og derved som et bindeled i samfundets sammenhængskraft. Samfundet ses som opbygget af kristne værdier, og derved bliver kristendommen og det danske samfund to uadskillelige enheder, hvor kristendommen også vil få en vis autoritet, som landets overordnede religion. Da kristendommen i denne model fungerer som en så inkorporeret del af samfundet, oplever den traditionelle model ikke en ydre trussel i form af andre religioner men derimod en indre trussel i form af sekularisering, da kirken herigennem får frataget sin status og autoritet i samfundet (Rubow 2007, 89-90). Den anden model, Rubow præsenterer, er *den sekulære*. Denne model har til formål at sætte grænser op for religionen og derved kontrollere, at den ikke har mulighed for at udvikle sig i en fundamentalistisk retning. Indenfor denne model er religion privatiseret, bliver i det offentlige rum ligestillet med andre institutioner og fungerer som en sektor man kan til- og afmelde sig. Denne model har altså til opgave at beskytte mod religion, da religion i det offentlige rum her ses, som det gengives fra AFRs kronik, som en trussel mod sammenhængskraften (ibid., 91, 95). Den tredje og sidste model er *den multireligiøse*. Her forstås Danmark som et pluralistisk samfund bevægende sig mod et multikulturelt samfund, hvor kirkens eneste fortrinsret ligger i et større antal medlemmer, end der er i de andre religiøse grupper. Her handler det om "at have frihed til at dyrke sin tro (eller til at lade være), og at én religion ikke sættes over en anden" (ibid., 93) som Rubow skriver ud fra Michael Jarlner og Anders Jerichows argumentation for total adskillelse og en religiøst neutral stat; altså et samfund med total adskillelse af stat og religion (ibid.).

3. Analyse af Anders Fogh Rasmussens kronik

3.1 Adskillelse af religion og stat

I maj 2006 bringes kronikken "Hold religionen indendørs" af den daværende statsminister AFR i Politikken. Kronikken bliver skrevet efter et år med religion i fokus i den offentlige debat grundet Muhammedkrisen, 2005. I sin kronik adresserer AFR problematikken om forholdet mellem stat og religion med argumenter der understøtter privatisering af religion til beskyttelse af det danske samfunds stærke sammenhængskraft. Selvom krisen på intet tidspunkt nævnes i kronikken, kan det ikke ignoreres, at den udgives i kølvandet på en konflikt, der tydeligt har modbevist sekulariseringens forventning om religionens privatisering, og som viser en virkelighed, hvor samfund, religion og politik langt fra er skilt ad. Analysen af AFRs kronik, og de perspektiver og virkemidler der kommer til udtryk heri, tager udgangspunkt i den ovenfor gennemgåede teoretiske baggrund, nemlig Christensen og Jensens sekularismetypologier samt Rubows tre dominerende modeller.

Allerede fra start lægger AFR vægt på det danske samfunds stærke sammenhængskraft og gør det hurtigt klart, at den største trussel mod denne sammenhængskraft, i hans øjne, er en for dominerende religiøs tilstedeværelse i den offentlige sfære: "For at sikre en fortsat stærk sammenhængskraft i fremtiden er det derfor efter min opfattelse ønskeligt, at religion kommer til at fylde mindre i det offentlige rum" (Rasmussen 2006, 1). Dette bliver en direkte modsætning til Rubows traditionelle model, der netop ser religion som værende samfundets sammenhængskraft. Han påpeger dog også, at den totale adskillelse af religion og stat, som svarer til Christensen og Jensens begreb *laïcisme*, vil gå på klingen med menneskerettighederne i og med, at et forbud mod religion i det offentlige rum og dermed nedlæggelse af alle offentlige debatter om religion vil være i strid med ytringsfriheden (ibid.). AFR taler for en privatisering af religion, idet han ser religion som noget individuelt, der tilhører den private sfære, og han ønsker en klar skelnen mellem politik og religion (ibid.). Med denne udmelding bevæger AFRs samfundsideal sig i retning af den sekulære model (jf. Rubow). Ikke kun på dette punkt ses eksempler på den sekulære model. Selvom AFR skriver, at adskillelsen af religion og stat er for begge parter beskyttelse mod hinanden (ibid., 2), er det dog primært farerne ved en for stor religiøs indflydelse i samfundet, der belyses i

kronikken. Her er det religionens potentielle fare for at udvikle sig fundamentalistisk, der fungerer som en form for skræmmekampagne med Islam som det bærende eksempel:

Endelig er der risiko for, at fundamentalistisk religiøsitet simpelthen bremser for udvikling og fremskridt. Det gælder navnlig, hvis religionen lægger sig ind over videnskab og uddannelse og forbyder forskning og undervisning i bestemte vidensområder eller teorier, der måtte stride imod religiøse dogmer. Sådanne samfund er dømt til at sakke bagud i fornyelse og udvikling, vækst og velstand (ibid., 3).

AFR er ikke blind for, at politik også kan udvikle sig i en retning, der er skadelig for samfundet, og han nævner i denne sammenhæng bl.a. Hitler og Pol Pot, der ifølge AFR lod deres ideologier fortrænge religion. Selvom AFR derved giver udtryk for, at et samfund helt uden religion heller ikke ville være den gode løsning, slutter han det korte afsnit af med at bruge religiøse termer i sin konklusion om, hvad de forskellige diktatorer gjorde galt: ”De gjorde ideologien til religion og sig selv til gud” (ibid., 3). Derved knytter han igen noget negativt til en ukontrolleret religionsform. Samarbejdende med den sekulære model bruger AFR den lutherske sekularisme (jf. Christensen og Jensen). Han argumenterer for en ”skelnen mellem det verdslige og det åndelige, mellem det politiske og det religiøse” (ibid., 2) ved brug af kristne argumenter: ”jeg er stærkt påvirket af Jesu berømte ord: Giv kejseren, hvad kejserens er, og Gud, hvad Guds er” (ibid.). Her kommer hans egen kristne synsvinkel til udtryk, og det bliver dermed et godt eksempel på den tidligere beskrevne ulempe ved den lutherske sekularisme; nemlig at den med udgangspunkt i kristendommen argumenterer for alle religioners minimering; altså et eksempel på sekulariseringens blinde plet, hvor sekulariseringen bliver blind for egne begrænsninger værende skabt på vestlige, kristne præmisser (Christensen & Henrik 2012, 38).

3.2 En selvmodsigende Anders Fogh Rasmussen?

Argumentationerne i kronikken virker flere steder selvmodsigende. I det første af sine ”fire afgørende elementer i at fastholde religionen på dens rette plads” (Rasmussen 2006, 2) skriver han, at samfundets sammenhængskraft vil blive truet af religiøs strid, hvis ikke troende accepterer andre trosretninger og dertilhørende forbud, påbud og ritualer som individuelle valg for hver enkelt person indenfor rammerne af landets love. Her kan hans perspektiv forklares med både Rubows multireligiøse model og Christensen og Jensens almengyldige konsensus ved at ville skabe en fælles platform, hvor alle religiøse overbevisninger er privatiserede men ligeværdige. Et idealforhold som det AFR her beskriver kan perspektiveres til Habermas’ idé om et deliberativt demokrati, hvor befolkningen skal respektere hinanden som lige medlemmer af et politisk samfund og derfor have fokus på en offentlig neutral kommunikation, hvor individuelle overbevisninger så at sige skal oversættes til et fælles offentligt, ikke-farvet sprog, der vil gøre det muligt at forstå hinandens synspunkter (Habermas 2006, 5). Dette stemmer dog ikke overens med hans andet punkt, hvor han er skeptisk overfor tanken om, at andre religiøse grupper, med danske muslimer som eksempel, skal organisere sig med øverste råd til at tale deres sag. Selvom han heller ikke mener, at kirken skal have dette, udtrykker han i samme afsnit en tilfredshed med den nuværende folkekirke og her kan det ikke ignoreres, at den danske folkekirke er den religiøse majoritet i Danmark (Rasmussen 2006, 4). Hans belæg for at ingen religiøse grupper skal have et råd med autoritet til at kunne udtale sig i det offentlige rum er, at dette ikke er ”den danske tradition” (ibid., 5). Det er netop dette argument, der fører til den største selvmodsigelse igennem det meste af kronikken, for med dette skabes der alligevel en os/dem kontrast, hvor kristendommen implicit sættes over andre religiøse grupper. Da den udnævnte folkereligion i Danmark er kristendommen og samfundets udvikling har sit udgangspunkt i kristne værdier, bliver dette argument også et implicit eksempel på luthersk sekularisme. Man kan ud fra idéen om denne ”danske tradition” diskutere, hvorvidt en komplet adskillelse af religion og stat nogensinde vil være mulig i Danmark. Dette ville ikke blot kræve en ændring af synet på religion i samfundet men også kræve en vurdering af, hvad det egentlig vil sige at være dansk, og dermed ville det måske blive nødvendigt med en fundamental ændring af samfundet. Derved bliver den multireligiøse model her i teorien et ideal, der kan tilslutte sig den almengyldige konsensus’ utopiske fore-

stillinger, hvorimod den i praksis måske nærmere vil blive et eksempel på, hvor inkorporeret en del af vores samfundskristendommen egentlig er.

Med AFRs eget ønske om et samfund der accepterer pluralisme men med adskillelse af religion og stat og religionen som privatiseret sektor, kan man være kritisk overfor hans til tider meget subjektive retorik, hvor han ikke selv virker særlig favnende overfor andre religiøse overbevisninger end den kristne. Selvom han i starten af sin kronik skriver, at man ikke ”træder ind og ud af sin religiøse overbevisning” (ibid., 2) og derfor mener, at religion altid vil være at finde i det offentlige rum, kan det diskuteres, hvorvidt han selv lever op til sit ønske om at holde religion ude af politik, idet han i sin kronik ikke synes at gå forud for sin egen samfundsmodel. Dette ses eksempelvis i hans tidligere nævnte argument for skelnen mellem kirke og stat, hvor hans udgangspunkt er Jesu ord: ”Giv kejseren, hvad kejserens er, og Gud, hvad Guds er” (ibid.) som værende et tydeligt eksempel på luthersk sekularisme. Ved at gøre dette, sætter AFR implicit den danske, kristne model højest. I og med at AFR til slut konkluderer, at sammenhængskraften kun kan opretholdes, hvis vi i fremtiden i den offentlige sfære kan kommunikere på neutral, lige fod med hinanden og ikke som mennesker tilhørende hver sin religion, hvilket kan perspektiveres til Habermas’ deliberative demokrati, bliver det meget selvmodsigende, når AFR som daværende statsligt overhoved ikke selv udtaler sig ud fra dette perspektiv (ibid., 6).

4. Konklusion

Christensen, Jensen og Rubow fremstiller igennem sekularismetypologier og modeller forskellige måder at forstå sammenhængen mellem religion og politik i Danmark. I AFRs kronik ses en inddragelse af mange af de forskellige sammenhænge, dog primært som kombinationen af den lutherske sekularisme og den sekulære model. Denne kombination bruges som værktøj til at understøtte et samfundsideal, hvor religion må privatiseres for at bevare Danmarks stærke sammenhængskraft. AFRs modstridende argumenter er et godt billede på, hvor svær en proces det kan være at adskille kirke og stat i Danmark, da der altid vil være forskellige holdninger til religionens rolle i det offentlige rum. Ydermere vil denne adskillelse ikke blot kræve en ændring af religion i samfundet men en generel revidering af kristendommens historiske indvirkning herpå.

5. Litteraturliste

Christensen, Henrik R & Sidsel V. Jensen

- 2012 ”Luthersk sekularisme: ateismens hellige alliancepartner” i Thomsen, Marie & Jørn Borup (red.) *Samtidsreligion – levende religion i en foranderlig verden*, Højbjerg, Univers, 35-41

Furseth, Inger og Pål Repstad

- 2007 *Religionssociologi – En introduktion*, Hans Reitzels Forlag, København, 137, 165

Habermas, Jürgen

- 2006 ”Religion in the Public Sphere”, *European Journal of Philosophy* 14(1), 4

Hurd, Elisabeth S.

- 2004 ”The Political Authority of Secularism in International Relations”, *European Journal of International Relations*, 10(2), 242, 247

Rasmussen, Anders Fogh

- 2006 ”Hold religionen indendørs”, *Sammenhængskraften – replikker til Fogh*, Forlaget Univers, Højbjerg, 1-6

Rubow, Cecilie

- 2007 “Religion og integration: tre danske modeller og forestillingen om det hellige Danmark” I Olwig, Karen Fog & Karsten Pæregaard (red.) *Integration – antropologiske perspektiver*, København, Museum Tusulanums Forlag, 89-93